

РОЗДІЛ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ:
ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІРTHEORETICAL DISCOURSE OF INTERNATIONAL LABOR MIGRATION:
THE ECONOMIC DIMENSION

За своєю економічною природою та рушійними силами розвитку транскордонний рух трудових ресурсів є надскладним процесом, тож не випадково, подібні питання в останні десятиліття стали невід'ємним компонентом глобальної економічної політики та ухвалення найрізноманітніших політичних рішень щодо міждержавного співробітництва. В статті приділена увага теоріям і концепціям транскордонного руху робочої сили, що мають свої конкурентні переваги та методологічні вади, виконала важливу онтологічну функцію у формуванні наукових поглядів на його сутність, рушійні сили, організаційно-економічні та інституційно-регуляторні формати, а також механізми впливу міграції на світову зайнятість і функціонування національних ринків праці. Їх ключові методологічні засади дають змогу адекватно зрозуміти ключові закономірності розвитку міжнародної трудової міграції на різних етапах світогосподарського розвитку, прогнозувати їх перспективні тренди.

Ключові слова: теорія, методологія, ринок праці, трудові ресурси, транскордонний рух, міжнародна трудова міграція.

The dominant channels of globalization of the labor market, as one of the determining patterns of its modern structural transformation, are, on the one hand, the convergence of individual subsystems of national labor markets and the elimination of legal, national-ethnic, cultural-humanitarian and other barriers between them, and on the other – international labor migration. Due to its economic nature and the driving forces of development, the cross-border movement of labor resources is an extremely complex process capable of exerting a powerful transformational influence on both the scale and structure of national labor markets, as well as the demographic, professional-qualification, educational, gender, and age composition of the population of states and entire regions. It is no accident that issues related to the regulation of international labor migration processes have become an integral component of global economic policy and the adoption of various political decisions regarding interstate cooperation in recent decades. In this regard, the substantiation of the conceptual design of the global theory of labor migration based on the generalization of its theoretical arsenal and taking into account the most constructive elements of existing theories and concepts acquires significant theoretical and methodological importance. And to generalize the theoretical discourse of international labor migration processes, let us emphasize the following: each of the theories and concepts of cross-border labor movement, having its competitive advantages and methodological flaws, performed an important ontological function in the formation of scientific views on its essence, driving forces, vector orientation, organizational-economic and institutional-regulatory formats, as well as the mechanisms of the impact of migration on global employment and the functioning of national labor markets. Their key methodological principles make it possible to adequately understand the key patterns of the development of international labor migration at various stages of global economic development, to forecast their prospective trends, as well as to develop effective migration policies of states and regional groups. Despite the fact that various aspects of the classical concepts of labor migration to some extent lose their relevance in modern conditions, they are still actively used by states and regional groups to solve a wide range of strategic goals and tasks of competitive development.

Key words: theory, methodology, labor market, labor resources, cross-border movement, international labor migration.

УДК 339.92.331

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.83-2>

Конохов С.В.

доктор філософії,
докторант кафедри міжнародного
обліку та аудиту,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Konokhov Serhiy

Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

Постановка проблеми. Є всі підстави стверджувати, що міжнародна трудова міграція, будучи надзвичайно складним і багатовимірним процесом за своїми причинами, мотивами, стратегіями, наслідками та механізмами впливу на світовий ринок праці і глобальний суспільний розвиток, традиційно є об'єктом дослідження великої кількості зарубіжних та вітчизняних науковців-теоретиків. При цьому системні дослідження міграційної проблематики упродовж доволі тривалого історичного періоду часу (практично двохсот п'ятдесяти років) не мали самостійного наукового статусу, а були глибоко інкорпоровані у цілу низку галузей наукового знання – економіку і демографію, політологію і соціо-

логію, історію і соціальну географію, правознавство і антропологію, філософію і гендерологію тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даній проблематиці присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, як то Лукьяненко Д., Столярчук Я., Поручник А., Мочерний С., Юм Дж., Сміт А., Рікардо Д., Мальтус Т., Маркс К., Енгельс Ф.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення теорій і концепцій транскордонного руху робочої сили, ключових закономірностей розвитку міжнародної трудової міграції на різних етапах світогосподарського розвитку, прогнозування їх перспективних трендів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дослідники, котрі спеціалізуються у різних галузях знань, досліджують міжнародні міграційні процеси з принципово різних ракурсів і точок зору, обґрунтовуючи їх теорії та концепції через призму власних об'єктів і предметів наукових досліджень. В якості прикладу наведемо, зокрема, інституціоналізм, представники якого кваліфікують транскордонну трудову міграцію як продиктований діяльністю міжнародних і державних політичних організацій й інституцій процес, що породжує різного роду формальні і неформальні політичні практики [1, с. 197].

Характеризуючи економічний вимір теоретичного дискурсу процесів міжнародної трудової міграції, слід насамперед відзначити, що еволюція наукової думки з даної проблематики характеризується поступовим її переходом від безпосереднього (а почасти і чисто механічного) запозичення розроблених природничими й економічними науками ідей до комплексного урахування при аналізі міграційних процесів чимраз більшої кількості факторів і моделей організації національних ринків праці та управління соціально-трудовими відносинами. Одночасно, у міру нарощування масштабів і диверсифікації структури транскордонних переміщень робочої сили, у світовій економічній науці дедалі настійніше утверджується ідея щодо необхідності системного урахування широкого спектру демографічних, інституційних, соціальних, політичних і культурно-гуманітарних чинників, котрі справляють потужний синергетичний вплив на функціонування ринків праці, їх організацію та регулювання, розширене відтворення трудових ресурсів та їх перерозподіл у географічно-територіальному та галузево-секторальному вимірах.

Інакше кажучи, усі міграційні теорії, котрі перебувають у концептуальній операціоналізації економістів, у більшості випадків зводяться до аналізу системи об'єктивних і суб'єктивних чинників, котрі детермінують масштаби, структурні виміри, векторні мегатренди й інституційно-регуляторний контур транскордонних потоків робочої сили між державами-лідерами і відсталими в економічному і науково-технологічному плані країнами. При цьому їх об'єднує єдина методологічна платформа, а саме: концентрація на питаннях щодо домінування економічної мотивації та стимулів транскордонного руху робочої сили, котра забезпечує чималі конкурентні переваги як для самих мігрантів, так і країн еміграції й імміграції. В якості прикладу наведемо, зокрема, меркантилізм, який, розглядаючи міжнародну трудову міграцію в якості одного з визначальних чинників стимулювання макроекономічного зростання держав та подолання бідності населення, визначає головні її пріоритети, а саме: нагромадження державами національного багатства на основі нарощування

масштабів залучення іноземної висококваліфікованої робочої сили за одночасної заборони на еміграцію власних громадян. Своєю чергою, класична політекономія концентрує основний дослідницький інтерес на питаннях щодо урівноваження структурних параметрів національних ринків праці та рівнів заробітних плат найманих працівників на основі зменшення пропозиції трудових ресурсів на ринках з їх відносним надлишком та підвищення пропозиції праці на ринках, що мають відносний брак робочої сили.

З-поміж загальних економічних теорій міжнародної міграції, котрі сформували в останні десятиліття усталений «становий хребет» концептуального осмислення проблеми зайнятості та механізмів функціонування світового ринку праці, чільне місце посідає теорія притягування-відштовхування. Її фундатори (Е.Равенштайн, Г. Джером, Е. Лі та інші учені [2]), обґрунтовують міграційні процеси дією так званих «push-pull» чинників, котрі, з одного боку «виштовхують» робочу силу з регіонів з несприятливими законодавчими, податковими, соціально-економічними та іншими умовами трудової діяльності, а з другого – «притягують» трудові ресурси у зони зі сприятливими умовами. Так, саме науковому перу британського географа Е. Равенштейна належать піонерні дослідження економічної площини міграційних процесів. Ще у кінці XIX ст. на основі аналізу широкого масиву емпіричних даних щодо перепису населення Великобританії учений обґрунтовує цілу низку так званих «законів міграції» [3, с. 167–235]. Їх змістовна сутність полягає у такому: особи, котрі мігрують на великі відстані, концентруються в основному у великих промислових і торговельних центрах, поповнюючи лави акумульованої тут робочої сили (перший закон міграції). У результаті кількісні параметри населення великих міських агломерацій зростають в основному за рахунок його міграційного приросту, а не природного демографічного відтворення міського населення (другий закон міграції).

Відтак – спостерігається чітко виражений прямий кореляційний зв'язок між структурною динамікою розвитку промислового, торговельного і транспортного секторів національних економік країн, з одного боку, та кількісним приростом міграційних потоків, з другого (третій закон міграції) в силу панування економічних мотивів та стимулів трудової міграції (четвертий закон міграції). Інакше кажучи, у кращих наукових традиціях позитивної економічної теорії Е. Равенштайн формує ґрунтовні наукові уявлення про поведінку економічних акторів на основі реальних фактів, обґрунтовуючи наявність стійкого зв'язку між такими економічними змінними як: інтенсивність міграційних потоків, віддаленість і зручність сполучення між еміграційними й імміграційними

центрами, рівень розвитку промислового сектору і торгівлі тощо.

Своєю чергою, Е. Лі у другій половині 1960-х років формулює принципово нову концептуальну основу для системного дослідження процесів транскордонного руху робочої сили. Вона спирається на розроблену ученим економетричну міграційно-факторну модель, згідно якої кожна географічно-територіальна локація у світогосподарській системі характеризується притаманними лише їй притягуючими й відштовхувальними міграційними факторами. Останні, детермінуючи у своїй сукупності кількісні масштаби еміграційних й імміграційних процесів, впливають або на усі контингенти робочої сили, або на окремі її сегменти. Ще однією прогресивною ідеєю наукових поглядів Е. Лі у дослідженні міжнародних міграційних процесів є обґрунтування їх селективного характеру, за якого одна і та ж сама група факторів справляє на різних індивідуумів принципово різний вплив. У той час як відштовхувальні чинники більшою мірою впливають на некваліфіковані і низькоосвічені категорії робочої сили, притягуючі, навпаки, на працівників з високим освітньо-професійним статусом. Останні, навіть маючи доволі високий соціальний статус у себе на батьківщині, здатні отримати більш вигідні пропозиції щодо працевлаштування за кордоном. Відтак – найвищий рівень географічно-територіальної мобільності притаманний висококваліфікованим працівникам, які використовують її в якості потужного соціального ліфта руху кар'єрними сходами та підвищення рівня власних доходів. Із сучасних позицій методологічні підходи Е. Лі містять багато раціонального, зокрема, наукову ідею про визначальний вплив на ухвалення індивідуумами рішень щодо включення у транскордонні потоки робочої сили комбінації відштовхувально-притягуючих факторів, здатної компенсувати мігрантам усі пов'язані з переїздом труднощі, а також їх перебування на різних етапах життєвого циклу.

У комплексному дослідженні міжнародних міграційних процесів у другій половині ХХ ст. активно розвивається і неокласичний напрям, який набув свого найбільш системного розроблення у працях М. Тодаро, Дж. Харріса, О. Старка, Р. Когена та багатьох інших учених. Неокласична теорія у своєму аналізі міжнародної трудової міграції ґрунтується на структурній динаміці фундаментальних процесів капіталістичного нагромадження, міжрегіональні відмінності яких обумовлюють рух робочої сили між різними державами. Йдеться насамперед про безпосередній вплив вартісних обсягів і структури нагромадження капіталу на зайнятість економічного активного населення, а отже – на масштаби відносного безробіття як джерела трудових еміграційних рухів. У той самий час вартісні обсяги і темпи капіталістичного нагромадження

також залежать від масштабів міграційного руху робочої сили, оскільки відносно низький рівень заробітних плат міграційних контингентів робочої сили дає змогу власникам капіталу зменшувати заробітні плати місцевим працівникам.

Важливо зазначити, що розвиток неокласичного вектору теоретичного дискурсу процесів міжнародної трудової міграції активно розвивається на мікро- і макрорівнях, на основі яких власне й були розроблені рівноважні моделі міграції мікро- і макрорівнів. Вони ґрунтуються на поясненні об'єктивних чинників, географічних напрямів і масштабів транскордонних міграційних процесів через призму нерівності економічних умов у країнах-донорах і державах-реципієнтах трудових ресурсів. Інакше кажучи, рівноважні міграційні моделі передбачають встановлення стану своєрідної динамічної рівноваги виробничих факторів, локалізованих у різних регіонах світу за рахунок їх «погіршення» у державах-реципієнтах робочої сили та «поліпшення» у країнах-донорах. Зауважимо у даному контексті, що подібного роду «погіршення» та «поліпшення» ніколи не можуть бути симетричними і здатними повністю вирівняти існуючі міждержавні і міжрегіональні диференціації у рівні життя.

Що стосується мікроекономічної рівноважної моделі міграції, то вона розглядає транскордонні переміщення робочої сили в якості важливого інструменту підвищення рівня матеріального добробуту широких верств населення та задоволення його найбільш значущих соціально-економічних запитів. У відповідності з таким вихідним методологічним положенням даної теорії, рішення щодо еміграції ухвалюється кожним конкретним індивідуумом лише після комплексної оцінки ним усіх можливих конкурентних переваг, економічних вигод і втрат від працевлаштування за кордоном.

Маємо зазначити, що тільки у разі перевищення очікуваних економічних вигод над міграційними витратами індивідуум включатиметься у трудовий еміграційний рух. Так, ні для кого не секрет, що у країнах з низьким рівнем доходів розрив у рівнях оплати праці кваліфікованих і некваліфікованих працівників становить близько 20%, тоді як у державах-лідерах – від десяти до тридцяти разів [4]. Відтак – період трудової міграції триває до того часу, поки вигоди від неї перевищують міграційні витрати, а працівники завжди намагатимуться працевлаштуватись у тих країнах, де можливо максимізувати свою продуктивність та сукупні економічні вигоди від транскордонного переміщення на зарубіжні ринки праці з урахуванням рівня власної професійної кваліфікації. При цьому очікувані вигоди від трудової еміграції зростають у міру підвищення освітнього і кваліфікаційного рівнів мігрантів, що спричиняє включення у процеси транскордонного руху робочої

сили переважно осіб з відносно вищим, порівняно з іншими верствами населення держав-донорів, рівнем освіти і професійної кваліфікації [4].

Своєю чергою, згідно макроекономічної рівноважної моделі міграції, вирішальні чинники транскордонних переміщень робочої сили пов'язані з географічно-територіальними і галузево-секторальними асиметріями у розміщенні трудових ресурсів та нагромадженні капіталу, котрі у сукупності спричиняють глибокі міждержавні і міжрегіональні диференціації у продуктивності суспільної праці та матеріальному добробуті широких верств населення. За таких умов у системі світового господарства формуються усталені напрями транскордонного руху робочої сили до держав і регіонів зі значним попитом на трудові ресурси, а також високими показниками промислового розвитку, урбанізації територій, капіталістичного нагромадження і життєвого рівня населення. Цілком закономірно, що дану групу держав репрезентують країни з постіндустріальною моделлю економіки, котрі формують нині технологічне ядро світового господарства, забезпечуючи решту країн інноваційними розробками та будучи основним полем фінансово-господарської діяльності багатонаціональних підприємств.

Тож робимо висновок: методологічні підходи неокласичної теорії міжнародної трудової міграції, ґрунтуючись на теоретичних уявленнях про *homo economicus*, вже у другій половині ХХ ст. чітко конкретизують головний регулятор транскордонних міграційних процесів, а саме: динаміку і структуру попиту і пропонування робочої сили на різних національних і регіональних ринках праці. А це повною мірою відбиває глобальний міграційний ландшафт, у рамках якого головними «магнітами» притягування армії трудящих-мігрантів є саме держави-лідери з високим попитом на робочу силу, високим рівнем заробітних плат та широкими можливостями творчої реалізації висококваліфікованих професійних кадрів.

На новий теоретичний рівень проблему міжнародної трудової міграції було піднесено у 1970-х роках у теорії дуального (сегментованого) ринку праці через обґрунтування її фундаментами (Дж. Пайєром і П. Дорінджером) головних причин стратифікації робочих місць на кваліфіковані і некваліфіковані. Згідно положень цієї теорії, транскордонний рух робочої сили викликаний, з одного боку, відносно низьким рівнем заробітних плат і високим безробіттям у державах-еміграції, а з другого – постійно існуючим у державах-лідерах попитом на іммігрантську працю з причин пануючої тут структурної інфляції, економічного дуалізму, мотиваційної специфіки працевлаштування та демографічних характеристик місцевого населення. Зокрема, економічна сутність структурної інфляції полягає у неможливості

працедавця підвищити рівень заробітних плат для некваліфікованих категорій місцевих працівників з причин порушення у такому разі тісного зв'язку між їх соціальним статусом та розміром отримуваної винагороди за працю. Підвищення ж заробітних плат на нижніх щаблях професійно-освітньої ієрархії працівників спричинить необхідність відповідного їх підвищення працівникам усіх інших ієрархічних щаблів з метою утримання на певному рівні розриву у зарплаті працівників різної освіти і кваліфікації.

У результаті національні ринки праці, як власне і суспільство в цілому, завжди характеризуються високим рівнем дискримінації, викликаній широким спектром економічних і позаекономічних чинників. Найбільш яскраво даний тренд виявляється, на думку Дж. Пайєра і П. Дорінджера, в інноваційному секторі, в якому опанування технологічними розробками потребує масштабних капіталовкладень у людський розвиток та поширення на ринку праці трудових контрактів різної тривалості як інструмента його адаптації до постійно змінних параметрів економічної кон'юнктури. Разом з тим, теорія дуального ринку праці, яка впливає з вихідного методологічного засновку учених щодо аналізу виключно «притягуючих» факторів з виведенням за його рамки «відштовхуючих» чинників та механізмів прийняття індивідуумами рішень щодо включення у транскордонні потоки мігрантів певною мірою знижує її методологічну цінність і практичну значущість.

У теоретичному дискурсі процесів міжнародної трудової міграції з другої половини 1970-х років активно розвивається також нова економічна теорія міграції, яка відображена у працях багатьох науковців: О. Старка, Е. Тейлора, М. Тодаро, Дж. Харриса та ін. [5]. Основний свій дослідницький інтерес зазначені учені акцентують на питаннях щодо міжкраїнових диференціацій у рівнях оплати праці та саморегулювальної функції світового ринку праці, здатної з плином часу вирівнювати доходи у різних країнах світу та приводити ринок у рівноважний стан. Саме зазначені чинники, на думку учених, спричиняють транскордонні переміщення робочої сили, котрі кваліфікуються як механізм максимізації доходів емігрантів та мінімізації працедавцями трансакційних витрат бізнесу від використання більш дешевої іммігрантської праці. Остання ж, як відомо, згідно інституційної теорії, є вагомим стимулом для приймаючих держав залучати значні контингенти іноземної робочої сили, які забезпечують суттєве зниження рівня трансакційних витрат бізнес-діяльності.

Як бачимо, даний методологічний засновок актуалізує питання щодо пріоритетності в ухваленні подібного роду управлінських рішень неявних, або негласних контрактних зобов'язань усіх членів родини один перед одним, котрі хоча й не

оформлені юридично, однак є обов'язковими до виконання. Водночас урахування чинника наявності подібного роду негласної «родинної угоди» найбільш красномовно пояснює зростаючі з року в рік вартісні обсяги грошових переказів мігрантів на батьківщину, котрі сформувавши в останні десятиліття у світогосподарській системі велику кількість локальних точок нагромадження глобального міграційного капіталу.

Ще однією перспективною теорією, яку можна застосовувати у дослідженні теоретичного дискурсу процесів міжнародної трудової міграції, є теорія міграційних систем. Її представниками є Р. Білсбороу, Ф. Хьюго, М. Крітца, Л. Ліма, Х. Злотник, Д. Ван де Каа та багато інших учених. Ключовим методологічним засновком даної теорії є наукова ідея щодо динамічності, циклічності і взаємозалежного характеру міжнародної трудової міграції, яка перебуває у процесі безперервного розвитку і глибоких трансформаційних змін. При цьому постулюється теза щодо пріоритетності у сучасних рушійних силах міжнародних міграційних процесів міждержавних політичних й економічних зв'язків, котрі відіграють більш вагому, аніж географічна близькість, роль у стимулюванні транскордонних рухів робочої сили.

Особливе місце у сучасному теоретичному дискурсі процесів транскордонної трудової міграції посідає синтетична (чи мережева) теорія, розроблена міжнародною міждисциплінарною групою учених під егідою Міжнародного союзу наукових досліджень у сфері народонаселення – Д. Мессі, Дж. Аранго, А. Коукоучі, А. Пеллігіно, Е. Тейлором та іншими ученими. У межах її концептуальних підходів зроблено спробу розробити таку теорію міжнародної трудової міграції, яка була б здатною органічно об'єднати на своїй методологічній платформі найбільш конструктивні елементи напрацьованих в усі попередні періоди міграційних теорій та концепцій. І це є цілком закономірно, з огляду на зародження синтетичної міграційної теорії саме у глобальний період світогосподарського розвитку. Характеризуючись воістину фундаментальними структурними зрушеннями міжнародної економічної системи, глобальна фаза теоретичного дискурсу міжнародних міграційних процесів вже з другої половини 1980-х років дедалі більшою мірою спонукає світову наукову спільноту до глибокого переосмислення і серйозної ревізії ключових концептуальних положень щодо мотивації, рушійних сил, векторної спрямованості та наслідків транскордонного руху робочої сили, а також теоретичного відображення тих аспектів міграційних процесів, котрі справляють потужний системоформуючий вплив на економічну, політичну, соціально-гуманітарну та ідеологічну сфери суспільного життя.

Так, Д. Мессі аргументовано доводить, що міжкрайові диференціації в оплаті праці найманих

працівників не є головним міграційно-стимулюючим чинником, оскільки як підвищення доходів не здатне спричинити миттєвий притік робочої сили, так і їх зниження – миттєвий відтік трудових ресурсів. Натомість в якості головного імперативу структурної стійкості глобальних міграційних процесів учений цілком справедливо називає сформовані трудящими-мігрантами міграційні мережі, котрі виконують роль основного інституційного майданчика спілкування мігрантів зі своїми родинами, друзями та діаспорою, у тому числі у формі грошових переказів.

На відміну від економічних теорій концептуального дизайну трудової міграції, його соціологічні теорії ставлять за мету не стільки встановлення кількісних і структурних характеристик транскордонних переміщень робочої сили, скільки їх дослідження в якості невід'ємного компонента більш широких за змістовним наповненням процесів глобальних соціальних трансформацій. Йдеться насамперед про те, що підвищена складність та багатогранність глобальних міграційних потоків дедалі більшою мірою актуалізує питання щодо їх багатоаспектного пізнання на основі концептуальних досліджень соціологічної науки. Це, зокрема, аналіз соціальних і суспільних наслідків міграційних процесів для країн еміграції й імміграції; дослідження механізмів соціально-культурної адаптації мігрантів та забезпечення їх доступу до соціальних ресурсів, державних і суспільних послуг приймаючих країн; визначення середовищних умов засвоєння мігрантами традицій, звичаїв, моральних орієнтирів та культурних цінностей корінного населення, котрі дають змогу опанувати поведінковими моделями, мало відмінними від місцевого населення тощо.

У своєму загальному форматі соціологічний зріз теоретичного дискурсу транскордонного руху робочої сили інтегрує ключові методологічні підходи Г. Зіммеля, В. Зомбарта та Е. Дюркгейма, згідно яких він розглядається у контексті етнокультурної адаптації мігрантів як способу їх взаємодії з соціальним, гуманітарним та економічним середовищем приймаючих країн. Доцільно зауважити також, що розуміння міжнародних міграційних процесів сучасною етносоціологією спирається на її органічний зв'язок з обліком історичних традицій націй та їх попередній міграційний досвід. Інакше кажучи, етносоціальний та культурно-адаптаційний вимір дослідження транскордонного руху робочої сили спирається на багатофакторні моделі акультурації (або так званого культурного прищеплення), що відбиває, на думку, Р. Редфілда, Р. Лінтона та М. Херковіца «довгостроковий контакт різноманітних етнічних груп, результатом якого є зміни у вихідних культурних моделях однієї чи кількох груп» [6, с. 151]. Своєю чергою, Дж. Беррі переконаний, що акультурація

мігрантів є можливою і за умов збереження ними у міжкультурних комунікаціях власної етнокультурної самоідентифікації [7, с. 10]. У цьому зв'язку повною мірою погоджуємось з думкою Й. Кіма про те, що категорії «адаптація», «акультурація», «асиміляція» та «інтеграція» не повинні застосовуватись як синоніми з метою уникнення складнощів у розумінні процесів міжкультурної комунікації [8, с. 382]. До речі, упродовж доволі тривалого періоду часу спостерігається одночасне застосування зазначених понять без суворої прив'язки до лінгвістичної семантики слів та без їх понятійного відокремлення, що чітко вказує на відсутність еволюційного розвитку теоретичного дискурсу цих процесів. Саме ця обставина актуалізує на сьогодні методологічну потребу у розвитку автономних теоретичних поглядів і уявлень про адаптацію й інтеграцію мігрантів у соціальне «лоно» приймаючих країн.

Першою з соціологічних теорій у дослідженні міжнародних міграційних процесів є теорія глобальних систем. Її представники (І. Валлерстайн, С. Сассен, І. Петрас, К. Келі, С. Томасі та ін.) пов'язують причини транскордонного руху робочої сили не стільки з міжкраїновими асиметріями у рівнях оплати праці найманих працівників, скільки з великомасштабною діяльністю багатонаціональних підприємств. На думку учених, неухильне розширення фірмами фінансово-господарських операцій по усьому світу, реалізація ними стратегій глобальної експансії та імплементація у приймаючих країнах капіталістичних стандартів виробництва і споживання спонукає їх населення до активного включення у транскордонний рух робочої сили, закріплюючи у такий спосіб центропериферійну модель стратифікаційного поділу світового господарства. Згідно методологічних засад теорії глобальних систем, світовий ринок праці «розмиває» державні кордони та забезпечує інтенсивний перерозподіл трудових ресурсів у межах світового господарства у відповідності з потребами у робочій силі його регіонів і секторів. При цьому ефективне функціонування світогосподарської системи передбачає в якості обов'язкового компонента розбудову капіталістичної системи господарювання у країнах напівпериферії і периферії, котра завжди супроводжується відтоком з їх ринків праці надлишкових контингентів робочої сили та включення останніх у ринки праці держав центру. Інакше кажучи, головною рушійною силою транскордонного руху робочої сили є руйнування традиційних ринкових структур відсталих країн під впливом залучення їх національних економік у світогосподарську систему.

Ще одна продуктивна теорія соціологічного дискурсу процесів міжнародної трудової міграції –

це теорія соціального капіталу. Фокус уваги її фундаторів Л. Голдрінга, Дж. Дюранда, А. Татарко, Е. Моравка, М. Бойда, Дж. Госса, Б. Ліндгуїста та інших учених зміщений у площину комплексного дослідження процесів формування і функціонування глобальних міграційних мереж, здатних суттєво зменшити трансакційні витрати емігрантів на переїзд за кордон з метою працевлаштування на зарубіжних ринках праці. Як наголошує з цього приводу А. Татарко, соціальний капітал, будучи тісно пов'язаним із суб'єктивним благополуччям мігрантів та їх психологічним здоров'ям, репрезентує собою ніщо інше як їх соціальні зв'язки, завдяки яким мігранти отримують широкі можливості щодо орієнтації на ринках праці приймаючих країн та у системі їх суспільних координат.

У рамках системного дослідження проблематики міжкультурної адаптації та акультурації мігрантів важливе місце посідає аналіз стресогенного впливу на них нової культури і соціального середовища приймаючих країн. Зокрема, феномен так званого «культурного шоку», як наслідку тривоги у результаті втрати мігрантами усіх знайомих їм знаків і символів соціального спілкування, достатньо глибоко досліджений у працях К. Оберга, С. Бочера, Г. Тріандіса та багатьох інших учених [9; 10]. Зокрема, К. Оберг наголошує, що подібного роду знаки і сигнали дають змогу орієнтуватись у повсякденному житті за допомогою слів, жестів, виразу обличчя, різного роду звичаїв і норм, що формують рідну культуру на рівні підсвідомого її сприйняття[9].

Підбиваючи підсумок, узагальнення теоретичного дискурсу процесів міжнародної трудової міграції, наголосимо на такому: кожна з теорій і концепцій транскордонного руху робочої сили, маючи свої конкурентні переваги та методологічні вади, виконала важливу онтологічну функцію у формуванні наукових поглядів на його сутність, рушійні сили, векторну спрямованість, організаційно-економічні та інституційно-регуляторні форми, а також механізми впливу міграції на світову зайнятість і функціонування національних ринків праці. Їх ключові методологічні засади дають змогу адекватно зрозуміти ключові закономірності розвитку міжнародної трудової міграції на різних етапах світогосподарського розвитку, прогнозувати їх перспективні тренди, а також розробляти ефективні міграційні політики держав та регіональних угруповань. Попри те, що різні аспекти класичних концепцій трудової міграції певною мірою втрачають свою актуальність у сучасних умовах, вони і дотепер активно використовуються державами і регіональними угрупованнями для вирішення широкого спектру стратегічних цілей і завдань конкурентного розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Shenfeldt A. The European Development Response to the Refugee and Migration Crisis. *International Organisations Research Journal*. 2018. Vol. 3. No. 4. P. 195–212.
2. Lee E.A. A Theory of Migration. *Demography*. 1966. Vol. 3. № 1. P. 47–57.
3. Ravenstein E. The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society*. 1885. № 46. P. 167–235.
4. Tsapenko I. The Driving Forces of Population International Migration. *World Economy and International Relations*. 2007. № 3. P. 3–14.
5. Taylor J.E. The new economics of labour, migration and the role of remittances in the migration Process. *International Migration*. 1999. No. 37 (I). P. 63–88.
6. Redfield R., Linton R., Herskovits M.J. Memorandum for the Study of Acculturation. *American Anthropologist*. 1936. Vol. 38. No. 1. P. 149–152.
7. Berry J. Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*. 1997. No. 46 (1). P. 5–34.
8. Kim Y.Y. Adapting to a new culture: An integrative communication theory. Theorizing about intercultural communication. Gudykunst W., ed. Thousand Oaks, Sage. 2005. P. 375–400.
9. Oberg K. Culture Shock: Adjustment to New Cultural Environments. *Practical Anthropology*. 1960. No. 7. P. 177–182.
10. Triandis H.C. The self and social behavior. No. 96. P. 506–520.